Makale Türü: Araştırma / *Research Article*
Makale Geliş Tarihi: 04.02.2026
Makale Kabul Tarihi: 19.04.2026

KARATAŞ, Mehmet Veysel (2026), İki İdeoloji, Tek Müdahale Alanı: Cumhuriyet ve Kürt Siyasal Hareketinde Ailenin Yeniden İnşası *Tezkire Dergisi*. Yıl: 35 Sayı: 96. (145-162).

İki İdeoloji, Tek Müdahale Alanı: Cumhuriyet ve Kürt Siyasal Hareketinde Ailenin Yeniden İnşası

Two Ideologies, One Sphere of Intervention: The Reconstruction of the Family in Republican Turkey and the Kurdish Political Movement

Mehmet Veysel KARATAŞ*

Özet

Bu çalışma, Kürt ailesinin son yüzyıldaki dönüşümünü Cumhuriyet modernleşmesi ile Kürt siyasal hareketinin aileye yönelik müdahale biçimleri üzerinden karşılaştırmalı bir perspektifle incelemektedir. Kürt ailesi çoğu zaman kentleşme, ekonomik değişim ve modernleşmenin doğal sonucu olarak açıklanan dönüşümlerin pasif bir unsuru şeklinde ele alınsa da bu çalışma ailenin aynı zamanda farklı ideolojik toplum tasavvurlarının müdahale alanına dönüştüğünü ileri sürmektedir. Bu çerçevede çalışma, Cumhuriyet modernleşmesi ile PKK söyleminin Kürt ailesini nasıl tanımladığını, hangi toplumsal sorunların kaynağı olarak gördüğünü ve hangi dönüşüm mantıkları üzerinden yeniden biçimlendirmeye çalıştığını tartışmaktadır. Çalışmada nitel ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiş; tarihsel belgeler, iskân politikaları, eğitim ve dil düzenlemeleri, siyasal söylemler, parti belgeleri ve ilgili literatür birlikte değerlendirilmiştir. Bulgular, Cumhuriyet modernleşmesinin Kürt ailesini ulus-devlet inşası, merkezîleşme ve kültürel bütünleşme hedefleri doğrultusunda dönüştürmeye yöneldiğini; Kürt siyasal hareketinin ise geleneksel aile yapısını patriyarkal ilişkiler, feodal otorite biçimleri ve kadın üzerindeki toplumsal tahakküm bağlamında eleştirerek yeni bir toplumsallık inşa etmeye çalıştığını göstermektedir. Bununla birlikte çalışma, farklı ideolojik yönelimlerine rağmen her iki yaklaşımın da aileyi kendiliğinden işleyen doğal bir kurum olarak değil, geleceğin toplumunu kuracak yeni insanın yetiştiği stratejik bir toplumsallaşma alanı olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kürt Ailesi, Cumhuriyet Modernleşmesi, Kürt Siyasal Hareketi, Toplumsal Yeniden Üretim, Aile Sosyolojisi

Abstract

This study examines the transformation of the Kurdish family over the last century through a comparative perspective focusing on the intervention practices of Republican modernization and the Kurdish political movement. Although changes in the Kurdish family are often explained as passive outcomes of urbanization, economic transformation, and modernization, this study argues that the family has also become a strategic site of intervention shaped by competing ideological visions of society. In this context, the study investigates how Republican modernization and PKK discourse defined the Kurdish family, which social problems they associated with it, and through which transformation logics they sought to reconstruct it. The study adopts a qualitative and comparative approach, drawing upon historical documents, settlement policies, educational and linguistic regulations, political discourses, party documents, and the relevant literature. The findings demonstrate that Republican modernization sought to transform the Kurdish family in line with the objectives of nation-state building, centralization, and cultural integration. In contrast, the Kurdish political movement criticized the traditional family structure as a site reproducing patriarchal relations, feudal authority, and the subordination of women, while simultaneously seeking to construct a new form of sociality. Despite their different ideological orientations, both approaches regarded the family not as a naturally functioning and neutral institution, but as a strategic sphere of socialization in which the "new individual" of the envisioned future society would be formed.

Keywords: Kurdish Family, Republican Modernization, Kurdish Political Movement, Social Reproduction, Sociology of Family

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi ABD, mveysel.karatas@siirt.edu.tr, ORCİD: 0000-0003-4179-7370

Giriş

Son yıllarda aile kurumuna yönelik toplumsal kaygıların belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Düşen doğurganlık oranları, artan boşanmalar, kuşaklar arası mesafenin büyümesi ve aile içi dayanışma biçimlerindeki dönüşüm, aileyi yeniden kamusal tartışmaların merkezine taşımıştır. 2025 yılının "Aile Yılı" ilan edilmesi de bu kaygının kamusal bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak Durkheim'ın (2013: 123) da dikkat çektiği üzere sosyolojik açıdan mesele, aileye dair ahlaki çağrılar yapmak ya da onun önemini sürekli vurgulamakla açıklanabilecek kadar basit değildir. Toplumsal kurumlar, onları mümkün kılan toplumsal ve ahlaki koşullar sürdüğü ölçüde varlığını korur. Bu nedenle aile, sadece ekonomik ve kültürel dönüşümlerin edilgen biçimde etkilediği bir kurum olarak değil; özellikle toplumsal yeniden inşa iddiası taşıyan siyasal ve ideolojik projelerin müdahale alanı olarak da önem kazanmaktadır. Türkiye'de aile meselesi, demografik dönüşümlerin ya da gündelik hayat pratiklerindeki değişimin ötesinde, farklı kimliklerin, ideolojilerin ve toplum tahayyüllerinin geleceğe ilişkin iddialarının karşı karşıya geldiği bir toplumsal zemine dönüşebilmektedir. Kürt ailesi ise bu dönüşüm ve müdahale süreçlerinin en görünür biçimde kesiştiği alanlardan biri olarak dikkat çekmektedir.

Kürt ailesi, uzun yıllar boyunca değişmeyen, kendi iç dinamikleriyle varlığını sürdüren bir toplumsal yapı olarak tasvir edildi. Akrabalık bağlarının güçlü olduğu, aşiret ilişkilerinin toplumsal düzen üzerinde belirleyici rol oynadığı, dinî ve kültürel normların gündelik hayatı şekillendirdiği bu yapı, kimi zaman dayanışmanın ve aidiyetin taşıyıcısı olarak öne çıktı; kimi zaman ise bireyin hareket alanını sınırlandıran geleneksel bir çerçeve olarak eleştirildi. Ancak Kürt ailesinin hikâyesi, ne geçmişten bugüne aynı kalan kapalı bir gelenek anlatısına ne de kentleşme ve modernleşmenin doğal sonucu olarak açıklanabilecek doğrusal bir değişim sürecine indirgenebilir.

Özellikle son yüzyılda Kürt ailesi, farklı toplumsal projelerin müdahale etmeye çalıştığı temel alanlardan biri hâline gelmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi, aşiret yapıları, dinî otoriteler ve geniş aile ilişkilerini ulus-devlet inşası önünde dönüştürülmesi gereken unsurlar olarak değerlendirmiş; eğitim, hukuk ve vatandaşlık politikaları aracılığıyla yeni bir toplumsal düzen kurmaya yönelmiştir. Benzer şekilde Kürt siyasal hareketi içerisinde gelişen devrimci söylemler de geleneksel aile ilişkilerini sorgulamış, kadın-erkek ilişkilerini, otorite biçimlerini ve aile yapısını toplumsal dönüşüm tartışmalarının merkezine taşımıştır. Bu süreçte aile, gündelik hayatın sıradan bir kurumu olmaktan çıkarak, toplumun nasıl örgütleneceğine ve bireyin hangi değerler çerçevesinde şekilleneceğine ilişkin mücadelelerin önemli bir zeminine dönüşmüştür.

Bir tarafta kültürel bütünleşmeyi esas alan ulus-devlet merkezli modernleşme anlayışı çerçevesinde makbul vatandaşın inşası yer alırken; diğer tarafta küresel sol düşünce, feminist kuram ve yeni toplumsal hareketlerden beslenen seküler Kürt siyasal hareketinin daha köklü bir toplumsal dönüşüm arayışı bulunmaktadır. Her iki yaklaşım da geleneksel Kürt ailesini farklı gerekçelerle eleştirmiştir. Geleneksel aile kimi zaman aşiret ilişkilerinin, dinî otoritelerin ve yerel aidiyetlerin taşıyıcısı olarak; kimi zaman ise patriyarkal, feodal ve bireysel özerkliği sınırlayan bir yapı şeklinde temsil edilmiştir. Bu yönüyle tartışma, aile kurumunun kendisinden çok, hangi toplumsal değerlerin, kimliklerin ve ilişki biçimlerinin meşru kabul edileceği etrafında şekillenmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi ile Kürt siyasal hareketi arasındaki dikkat çekici benzerlik, farklı güzergâhlardan ilerliyor görünmelerine rağmen, geleneksel aileyi dönüştürülmesi gereken bir toplumsal zemin olarak görmeleri ve kendi normatif düzenlerini ilerleme, özgürleşme ya da toplumsal kurtuluşun meşru istikameti olarak sunmalarıdır.

Bu çalışma, Kürt ailesindeki dönüşümün yapısal nedenlerinden çok, dönüşüme yön veren ideolojik müdahaleler ve siyasal söylemler üzerinde durmaktadır. Kuşkusuz kentleşme, ekonomik değişim ve modernleşme süreçleri, diğer toplumlarda olduğu gibi Kürt aile yapısındaki dönüşümde de önemli bir rol oynamıştır. Ancak çalışma, aileyi yeniden tanımlama ve dönüştürme çabalarında ideolojik müdahalelerin ve siyasal projelerin etkisine odaklanmaktadır.

Aile, Toplumsal Yeniden Üretim ve İdeolojik Müdahale

Toplumsal düzenin sürekliliği, makro yapılar kadar gündelik hayatın içindeki mikro pratiklerin ve algılama biçimlerinin istikrarına dayanır. Bu istikrarın merkezinde yer alan aile, kültürel kodların, dilin ve otorite ilişkilerinin kuşaklar arası aktarımını sağlayan temel mekanizmadır. Bourdieu'nün yaklaşımıyla paralel biçimde aile, bireyin toplumsal dünyayı kavrama biçimlerini (habitus) şekillendirerek, kolektif hafızanın ve etnik aidiyetin birincil üretim merkezi haline gelir (Bourdieu & Passeron, 2015). Özellikle kültürel farkların belirgin olduğu sahalarda aile, kimliğin korunması ve aktarılması noktasında stratejik bir savunma ya da inşa hattı işlevi görür. Modern iktidar pratikleri, aileyi bu merkezi konumundan dolayı nüfusu yönetme ve toplumu dönüştürme stratejilerinin odağına yerleştirir. Foucaultcu bir perspektifle bakıldığında, modern iktidarın kapasitesi yasaklamaktan ziyade, yaşamı düzenlemek ve belirli yurttaşlık modelleri üretmek üzerinden şekillenir. Bu bağlamda iskân, eğitim ve nüfus politikaları, aileyi siyasal projelerin doğrudan müdahale ettiği biyo-

politik bir laboratuvar olarak kurgular (Foucault, 2019). Devlet ya da siyasal hareketler, hedefledikleri yeni toplum modelini ancak aileyi kendi ideolojik disiplinleri çerçevesinde yeniden yapılandırarak kalıcı hale getirebilirler.

Benzer biçimde ulusal kimliklerin ve kolektif aidiyetlerin sürekliliği de büyük ölçüde aile aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Nitekim birçok milliyetçilik kuramı, milleti ortak köken, kader ve aidiyet duygusuyla birbirine bağlanan genişletilmiş bir aile biçiminde tahayyül etmektedir. "Anavatan", "devlet baba", "milletin evlatları", "kardeş halklar" gibi ifadeler (Billig, 2002: 87), siyasal toplulukların aileye benzer aidiyet biçimleri üzerinden anlam kazandığını göstermektedir. Bunun temel nedenlerinden biri, milletin ortak köken, kader ve aidiyet duygusuyla birbirine bağlanan hayali bir "üst aile" şeklinde tahayyül edilmesidir (Anderson, 1995: 21; Smith, 1994: 28). Çünkü dil, kültürel hafıza, tarih anlatıları ve topluluğa ilişkin aidiyet duygusu ilk olarak aile içinde öğrenilmekte; gündelik hayatın tekrar eden ilişkileri içinde yeniden üretilmektedir. Bu nedenle uluslar ve farklı toplumsal projeler, bir taraftan aileye benzer aidiyet biçimlerinden güç alırken, diğer taraftan tahayyül ettikleri toplum modeline uygun bir aile yapısı kurmaya yönelmektedir. Başka bir ifadeyle aile, toplumsal düzenin örnek aldığı temel ilişki modeli olarak görülmekte; fakat aynı zamanda dönüştürülmesi gereken ilk alanlardan biri hâline gelmektedir. Çünkü yeni bir toplum tahayyülü, çoğu zaman yeni bir insan tahayyülünü de beraberinde getirir. Yeni insan ise kendiliğinden ortaya çıkmaz; belirli değerler, disiplinler ve ilişki biçimleri içinde yetişir. Bu yönüyle aile, sadece kültürel sürekliliğin korunduğu bir kurum değil, geleceğin toplumsal düzeninin şekillendirildiği stratejik bir toplumsallaşma alanı niteliği taşımaktadır.

Toplumsal yapıyı kökten dönüştürme iddiasındaki radikal hareketler ise aileyi mevcut hiyerarşilerin ve patriyarkal otoritenin kalesi olarak görürler. Bookchin'in vurguladığı üzere, geleneksel otorite biçimlerine yönelik eleştiri, aileyi toplumsal eşitsizliklerin üretildiği bir alan olmaktan çıkarıp, eşitlikçi bir dönüşümün merkezine yerleştirmeyi hedefler. Bu yaklaşımda aileye müdahale, basit bir sosyal düzenleme olmanın ötesinde, hiyerarşiden arındırılmış yeni bir yaşamın inşasıdır (Bookchin, 2015). Kadınların özgürleşmesi ya da geleneğin taşıyıcısı olarak konumlandırılması etrafında şekillenen tartışmalar, aile ve kadın meselesinin farklı ideolojik projelerde neden bu kadar merkezi bir yer işgal ettiğini göstermektedir. Bu tartışmalar, modernist, anti-modernist ve milliyetçi projelerin temel mücadele alanlarından birini oluşturmaktadır (Yuval-Davis, 1997, s. 23).

Bu teorik çerçeve, Kürt ailesinin neden farklı ideolojik yönelimlere sahip siyasal projelerin müdahale alanına dönüştüğünü anlamayı mümkün kıl-

maktadır. Cumhuriyet modernleşmesi ile Kürt siyasal hareketi, farklı siyasal hedeflere sahip olsalar da Kürt ailesini kendiliğinden işleyen nötr bir kurum olarak değil; dönüştürülmesi gereken stratejik bir toplumsal alan olarak değerlendirmiştir. Bu çalışma, söz konusu iki yaklaşımın Kürt ailesini hangi toplumsal sorunların kaynağı olarak gördüğünü ve hangi dönüşüm mantıkları üzerinden yeniden kurmaya çalıştığını karşılaştırmalı biçimde incelemektedir.

Cumhuriyet Modernleşmesi ve Kürt Ailesinin Dönüşümü

Kürt ailesinin son yüzyıldaki dönüşümünü kentleşme, eğitim düzeyinin yükselmesi ya da ekonomik ilişkilerde meydana gelen değişimlerle açıklamak yeterli görünmemektedir. Şüphesiz modernleşme süreçleri, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Kürt toplumunda da aile yapısını, kuşak ilişkilerini ve gündelik hayat pratiklerini etkilemiştir. Ancak Kürt ailesinin hikâyesi, toplumsal değişimin doğal ritmi içinde kendiliğinden biçimlenen bir dönüşüm anlatısına bütünüyle sığmamaktadır. Özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Kürt ailesi, farklı toplumsal projelerin toplum tahayyüllerini üzerinde sınadığı, kimi zaman korumaya çalıştığı, kimi zaman dönüştürmeye yöneldiği stratejik bir toplumsal alan hâline gelmiştir. Bu süreçte aile, sadece özel hayatın sınırları içinde kalan bir kurum olarak değil; aidiyetin, otoritenin, kültürel sürekliliğin ve siyasal sadakatin üretildiği temel toplumsal zeminlerden biri olarak anlam kazanmıştır.

Kürt toplumuna yönelik devlet politikalarını ve müdahale biçimlerini anlamaya çalışırken, genellikle Cumhuriyet dönemine odaklanma eğilimi gösteririz. Oysa bu tarihsel süreç, sanılanın aksine sıfırdan inşa edilmiş bir yönelim değil; kökleri *İttihat ve Terakki* iktidarının son yıllarına kadar uzanan derin bir mirasın devamıdır. Bu mirasın temelinde ise, toplumu sadece yönetmek değil, onu önce "tanımak" ve ardından sosyolojik bir cerrah titizliğiyle yeniden düzenlemek yatmaktadır. 1913 sonrasında iktidarı daha güçlü biçimde kontrol etmeye başlayan İttihat ve Terakki yönetimi, Kürt toplumsal yapısına ilişkin sosyolojik ve etnografik çalışmalara özel bir önem atfetmiştir. Bu süreçte Ziya Gökalp öncülüğünde oluşturulan heyetler aracılığıyla Kürtlerin dili, tarihi, aşiret yapıları, kabile ilişkileri ve yerleşim biçimlerine ilişkin raporlar hazırlanmış; bölgeye yönelik iskân politikalarının da büyük ölçüde bu gözlem ve sınıflandırmalar doğrultusunda şekillendiği görülmüştür (Dündar, 2008: 128).

Bu çaba, sadece akademik bir merakın ürünü değil; bölgeye yönelik iskân ve nüfus politikalarının bilimsel bir zemine oturtulması arayışıdır. Burada

dikkat çeken husus, müdahale mantığının bilgi üretimiyle kurduğu yakın ilişkidir. Devletin bölgeye yönelik ilgisi, doğrudan müdahaleden önce tanıma, sınıflandırma ve çözümleme çabası üzerinden ilerlemiştir. Aşair Şubesi Müdürü Zekeriya Bey'in (Sertel) aktardığı bir anekdot, dönemin zihniyet dünyasını anlamak bakımından önemlidir. Sertel'in aktardığına göre Şükrü Kaya, aşiretler hakkında önce "bilimsel bir araştırma" yapılması gerektiğini belirtmekte; "Memlekette aşiretlerin sayısı neydi? Bunlar nerelerde ve nasıl yaşıyorlardı? Adetleri, gelenekleri nelerdi? (…) Önce bunları bilmek ve ona göre işe girişmek gerekti" ifadelerini kullanmaktadır (Sertel, 2001: 72). Bu yaklaşımın pratik karşılığını iskân düzenlemelerinde görmek mümkündür. Şükrü Kaya'nın önerileri doğrultusunda yeniden yapılandırılan kurumlar tarafından hazırlanan talimatnamelerde, Kürt aşiretlerinin küçük gruplara bölünerek farklı bölgelere dağıtılması, genel nüfus içinde belirli bir oranı aşmayacak biçimde iskân edilmesi ve aşiret reisleri ile aile ileri gelenlerinin kendi topluluklarından ayrılarak farklı yerlere yerleştirilmesi öngörülmüştür (Jongerden, 2015: 223). Erken dönem milliyetçi zihniyetin toplumu bilimsel veriler ışığında yeniden inşa etme arzusu, Kürt meselesini salt bir asayiş sorunu olmaktan çıkararak sosyolojik bir operasyon alanına dönüştürmüştür. Devlet açısından sorun, belirli siyasal aktörlerle sınırlı bir itiraz alanından ibaret görülmemiş; aşiret bağları, yerel otoriteler, dinî nüfuz ilişkileri ve geniş akrabalık ağları devletin dikkatle yöneldiği alanlar hâline gelmiştir. Bu yaklaşım, erken Cumhuriyet modernleşmesinin siyasal ve idarî kurumları dönüştürmekle yetinmeyip, dil, hafıza, gündelik yaşam ve toplumsal ilişkileri de kapsayan daha geniş bir toplumsal yeniden inşa programı olarak şekillendiğini göstermektedir (Bilici, 2026, s. 71). Bu yönüyle mesele, idarî kontrolün ötesinde Kürt ailesinin otorite ağlarını, evlilik ilişkilerini ve kuşaklar arası kültürel aktarım biçimlerini yeniden düzenleme girişimi olarak da okunabilir.

Bu sürekliliğin Cumhuriyet döneminde de büyük ölçüde korunduğu görülmektedir. Nitekim Şükrü Kaya'yı, Cumhuriyet döneminde de bu politikaların merkezinde görmek mümkündür. Özellikle 1925 Şeyh Sait İsyanı sonrasında şekillenen yeni güvenlik ve iskân anlayışı, Kürt toplumunu sadece siyasal bir mesele olarak değil; yeniden düzenlenmesi gereken bir toplumsal yapı olarak ele almıştır. Bu dönüşüm sürecinin en görünür araçlarından biri iskân politikaları olmuştur (Karataş,2022: 113). Tek Parti dönemi boyunca çıkarılan iskân kanunları, nüfus hareketlerini düzenleyen idarî tedbirlerin ötesinde, Cumhuriyet'in ulus inşa sürecinde toplumsal yapıyı yeniden biçimlendirmeye yönelik düzenlemeler olarak öne çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde bu doğrultuda çıkarılan ilk düzenleme 31 Mayıs 1926 tarihli ve 885 sayılı İskân Kanunu'dur (Çağlayan, 2014: 162). Ancak özellikle 14 Haziran 1934 tarihli

2510 sayılı İskân Kanunu, erken Cumhuriyet'in toplumsal dönüşüm tahayyülünü daha görünür kılması bakımından dikkat çekmektedir. Kanunun farklı iskân bölgeleri tanımlaması ve bu bölgelerde uygulanacak farklı nüfus politikaları öngörmesi, meselenin basit bir yer değiştirme politikası şeklinde tasarlanmadığını göstermektedir. Birinci mıntıkalar "Türk kültürünün yoğunlaştırılması" amacıyla tanımlanırken, ikinci mıntıkalar Türk kültürü içinde bütünleştirilmesi hedeflenen nüfusun yerleştirileceği alanlar olarak belirlenmiştir (T.C. Resmî Gazete, 27 Haziran 1934, Sayı: 2733).

Aile sosyolojisi açısından bakıldığında, asıl dikkat çekici düzenleme 1934 tarihli İskân Kanunu'nun 10/A maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu maddede, "Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği ve bunların herhangi bir vesikaya veya görgü ve göreneğe müstenit her türlü teşkilât ve taazzuvları"nın kaldırıldığının açık biçimde ilan edilmesi (T.C. Resmî Gazete, 27 Haziran 1934, Sayı: 2733), müdahalenin yöneldiği toplumsal zemini göstermesi bakımından önemlidir. Daha önce İttihat ve Terakki döneminde geliştirilen talimatnamelerde aşiret reisleri ve şeyhlerin kendi topluluklarından ayrılarak farklı bölgelere sevk edilmesi, hatta aşiret fertleriyle yeniden ilişki kuramayacak biçimde iskân edilmelerinin öngörülmesi, bu zihniyet sürekliliğini daha görünür hâle getirmektedir (Jongerden, 2015: 223).

Cumhuriyet'in Kürt toplumuna yönelik dönüşüm arayışı iskân politikalarıyla sınırlı kalmamıştır. 1927'de kurulan Umumi Müfettişlikler, devletin bölgeyi yalnız güvenlik ekseninde değil; sosyal ve kültürel boyutlarıyla da yeniden düzenleme arzusunu görünür kılan kurumsal yapılardan biridir. Bu dönüşüm sürecinin kuşaklar arası boyutu ise dil ve eğitim politikalarında daha belirgin hâle gelmektedir. Erken Cumhuriyet açısından eğitim, ortak vatandaşlık anlayışının ve millî aidiyetin taşıyıcısı olarak görülmüş; özellikle Kürt nüfusun yoğun yaşadığı bölgelerde yeni aidiyet biçimlerinin inşasında önemli bir araç işlevi görmüştür (Arslan, 2015: 142). Medreselerin kapatılmasıyla geleneksel bilgi aktarım kanallarının zayıflaması, Kürtçenin kamusal ve eğitsel alanlardaki kullanımının sınırlandırılması, eğitim yoluyla yeni vatandaşlık anlayışının yaygınlaştırılması ve çocukların erken yaşlardan itibaren farklı toplumsallaşma kanallarıyla karşılaşmaları, aile içerisinde gerçekleşen kültürel yeniden üretim süreçlerini de etkilemiştir. Yatılı Bölge İlköğretim Okulları (YİBO), kız okulları, Türk Ocakları ve benzeri kurumlar bu dönemde yalnızca eğitim veren yapılar değil, aynı zamanda yeni dilsel, kültürel ve siyasal aidiyetlerin aktarılmasında kullanılan önemli araçlar olarak öne çıkmıştır (Yeğen, 2012,s.68).

Cumhuriyet'in kültürel dönüşüm programı ise eğitim ve bürokratik kurumlarla sınırlı kalmamış; yeni toplumsal aidiyet biçimlerinin üretildiği alter-

natif kamusal mekânlar da inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Halkevleri ve Halk Odaları dikkat çekicidir. 1946 yılına gelindiğinde Türkiye genelinde 455 Halkevi ve 4.066 Halk Odasının faaliyet göstermesi, Cumhuriyet'in kültürel modernleşme programının şehir merkezleriyle sınırlı kalmadığını, kırsal alanlara kadar uzanan yaygın bir kamusal örgütlenme ağı kurduğunu göstermektedir (Koçak, 2007: 105). Bu dönemde Halkevleri de yeni toplumsal aidiyet biçimlerinin üretildiği önemli kamusal mekânlar arasında yer almıştır. Erken Cumhuriyet'in modernleşme tahayyülünde Halkevleri, yeni yurttaşlık bilincinin, seküler toplumsal ilişkilerin ve millî aidiyetin üretildiği sembolik alanlar şeklinde tasarlanmıştır. Dönemin söyleminde Halkevlerinin bir tür "kültür mabedi" olarak görülmesi ve halkın cami dışındaki yeni toplanma alanları şeklinde kurgulanması dikkat çekicidir. Bunların yanı sıra Halkevleri, sekülerleşmeyi sağlamak için müzikli ve danslı toplantılar, sinema gösterileri, balolar ve festivaller tertip etmekte, kadınların "çağdaş" kıyafetler giymesi ve kamusal alanda daha fazla görünür olması için teşvik eden faaliyetler ve yeni kültürel pratikler aracılığıyla gündelik hayatın ritmi dönüştürülmeye çalışılmıştır (Çağlayan, 2014: 238). Kürt ailesi açısından bakıldığında ise bu süreç, sadece yeni kamusal mekânların ortaya çıkışı değil; kuşakların farklı değer sistemleriyle karşılaşması, geleneksel otorite biçimlerinin yeniden tartışılması ve aile içi kültürel aktarım kanallarının dönüşmesi anlamına da gelmekteydi.

Bununla birlikte bu süreci tek yönlü bir kültürel çözülme hikâyesi şeklinde okumak da açıklayıcı olmayabilir. Birçok Kürt ailesi, gündelik hayat pratikleri, dinî aidiyetler, ev içi dil kullanımı ve akrabalık ilişkileri aracılığıyla kültürel sürekliliği korumaya devam etmiştir. Ancak yine de Cumhuriyet modernleşmesinin iskân, eğitim, dil, kamusal mekân ve idarî merkezileşme politikalarının, Kürt ailesinin toplumsal yeniden üretim kapasitesi üzerinde önemli dönüşümler yarattığı söylenebilir. Bu yönüyle Kürt ailesinin son yüzyıldaki hikâyesi, bir bakıma farklı toplumsal projelerin müdahale ve dönüşüm sahasına dönüşmesinin de hikâyesidir. Cumhuriyet modernleşmesi, aileyi daha merkezî, daha bütünleşmiş bir toplumsal düzenin taşıyıcısı olarak yeniden tanımlamaya yönelmiş; ilerleyen yıllarda yükselen Kürt siyasal hareketi ise farklı gerekçelerle aynı alanı yeniden tartışmaya açmıştır.

Kürt Siyasal Hareketinde Kadın, Aile ve Yeni Toplum Tasavvuru

Modern dönemde birçok milliyetçi ve devrimci elit, özgürlük, bağımsızlık veya toplumsal kurtuluş söylemleriyle ortaya çıksa da zamanla kendilerini, geçmişte eleştirdikleri müdahale biçimlerine benzer şekilde, toplumu yeniden biçimlendirmeye dönük kapsamlı toplumsal mühendislik projeleri yü-

rütürken bulabilmektedir. Hallaq'ın dikkat çektiği üzere, kolonyal dönemde sert biçimde eleştirilen kimi iktidar pratiklerinin bağımsızlık sonrasında farklı bir dil ve meşruiyet zemini içinde yeniden üretilmesi dikkat çekicidir (Hallaq, 2019: 24–25). Bu durum, birbirinden oldukça farklı siyasal tahayyüllerin dahi aileyi, kadın meselesini ve geleneksel otorite ilişkilerini dönüştürülmesi gereken stratejik alanlar arasında değerlendirebildiğini göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında geleneksel Kürt ailesi de yalnız Cumhuriyet modernleşmesinin değil, ilerleyen yıllarda Kürt siyasal hareketi içerisinde gelişen devrimci söylemlerin de eleştirel biçimde yaklaştığı toplumsal yapılardan biri hâline gelmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi açısından aşiret ilişkileri, yerel otoriteler ve geniş akrabalık ağları merkezî ulus-devlet projesiyle uyumsuz görülen yapılar arasında değerlendirilirken; PKK söyleminde de benzer yapılar, bu kez Kürt toplumunun siyasal ve toplumsal dönüşümünü engelleyen "feodal" ilişkiler şeklinde yorumlanmıştır. Nitekim Abdullah Öcalan'a göre kurulacak yeni toplumsal düzen içinde "şeyhlere, seyitlere, müritlere, mir, emir" gibi geleneksel statü biçimlerine yer yoktur (Öcalan, 1993: 25). Öcalan'ın bu yapıları, Kürt toplumunun gelişimini engelleyen ve dış müdahaleler karşısında yerel işbirliği ağları üreten "feodal" ilişkiler şeklinde yorumlaması dikkat çekicidir (Karataş, 2023: 105). Bu yönüyle PKK söylemi, geleneksel Kürt ailesini ve onu çevreleyen otorite ağlarını kendi tarihsel sürekliliği içinde varlığını sürdüren doğal bir toplumsal yapı olarak değil; Kürt toplumunun siyasal ve toplumsal dönüşümünü engelleyen, yeniden üretilen bir tahakküm zemini olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle mesele, aile yapısında sınırlı bir değişim arayışının ötesine geçmekte; aşiret ilişkilerinden dinî otoritelere, kadın–erkek ilişkilerinden gündelik yaşam pratiklerine kadar uzanan daha köklü bir toplumsal yeniden kuruluş iddiasına dönüşmektedir. 1990'lı yılların başında Abdullah Öcalan, "geleneklerin ağır etkisinden kurtulmadan özgürlük ve eşitlik sağlanamaz" diyerek toplumsal dönüşümün önündeki temel engellerden birini geleneksel ilişkiler ağı içerisinde görmüş; "kadının kurtuluşu bir halkın kurtuluşundan daha zor ve hassas bir konudur" ifadesiyle kadın meselesini dönüşümün merkezî unsurlarından biri olarak konumlandırmıştır. Aynı bağlamda Öcalan, erken yaşta ve "köleci temellerde" gelişen kadın–erkek ilişkileri ile geleneksel evlilik pratiklerini eleştirerek, aile kurumunun geleneksel biçimiyle bireyin kişilik gelişimini sınırlayan ve toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten bir yapı hâline geldiğini savunmuştur (Öcalan, 1992: 114).

PKK'nin erken dönem söyleminde geleneksel Kürt ailesine yöneltilen eleştiriler, büyük ölçüde klasik Marksizmin feodal ilişkilere yönelik çözümleme çerçevesi içinde şekillenmiştir. Bununla birlikte örgütün kadın ve aile me-

selesine yaklaşımı zaman içinde sabit kalmamış; erken dönemin sınıf ve feodalite merkezli çözümlemeleri, ilerleyen yıllarda kadın özgürlüğü ve toplumsal cinsiyet eksenli daha kapsamlı bir dönüşüm söylemine doğru evrilmiştir. Özellikle Abdullah Öcalan'ın 2000'li yıllardan itibaren geliştirdiği demokratik konfederalizm yaklaşımı içinde kadın özgürlüğü, yeni toplum modelinin kurucu eksenlerinden biri olarak konumlandırılmıştır. Bu yeni paradigma, aile, kadın, aşiret ilişkileri ve gündelik yaşam pratiklerini daha geniş bir toplumsal dönüşüm projesinin merkezine yerleştirmiştir. Nitekim Öcalan, devletçi ideolojilerin din, cinsiyet, etnisite, çevre ve sınıf sorunlarını çözmek bir yana, bu sorunların bizzat kaynağı hâline geldiğini savunmakta; çözümün ise "ailenin içine sıkışmış bulunduğu konumundan" çıkarak kadın özgürlüğünü, aşiret yapılarının dönüşümünü ve yeni bir toplumsallık arayışını içeren çok yönlü bir "yeni yol" inşasında aranması gerektiğini ileri sürmektedir (Öcalan, 2011: 14). Bu süreçte aile, kadın–erkek ilişkileri, gündelik yaşam pratikleri ve geleneksel toplumsal roller yeniden tartışmaya açılmış; kadın örgütlenmeleri, yerel yönetim deneyimleri, eş başkanlık sistemi ve jineoloji gibi kurumsal ve düşünsel mekanizmalar aracılığıyla bu yaklaşım gündelik yaşam içinde daha görünür hâle gelmiştir.

Bu dönüşümün teorik çerçevesi ise, özellikle Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji ve komünalizm anlayışıyla daha sistematik bir zemine kavuşmuştur. Bookchin'e (2015: 66) göre, toplumsal ekolojinin temel mesajı, "doğaya hükmetme fikrinin insanın insan tarafından tahakküm altına alınmasından köklenen bir fikir" olmasıdır. Ona göre "insanın insan tarafından tahakküm altına alınması" zamanla toplumdan doğaya doğru genişlemiş; bu nedenle "tahakküm olgusu toplumsal yaşamdan bütünüyle kaldırılmadıkça ve yerine gerçek anlamda komünitaryen, eşitlikçi ve paylaşımcı bir toplum geçirilmedikçe" özgürleşmenin tam anlamıyla gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Bu teorik çerçeve, PKK'nin geleneksel aile yapısını ve onu çevreleyen hiyerarşik ilişkileri neden toplumsal dönüşümün önündeki temel engeller arasında değerlendirdiğini anlamada açıklayıcı bir zemin sunmaktadır. Bu bağlamda kadın, aile ve gündelik yaşam ilişkilerine yöneltilen eleştiriler, kültürel bir sorgulamanın ötesinde, hiyerarşik tahakküm biçimlerini aşmayı hedefleyen daha geniş bir toplumsal dönüşüm projesinin parçası olarak okunabilir. Bu yönüyle demokratik konfederalizm paradigmasının kadın özgürlüğünü ve aile kurumunun dönüşümünü merkeze alması, Bookchin'in hiyerarşi karşıtı toplumsal ekoloji anlayışıyla belirgin paralellikler göstermektedir.

Öcalan'ın "Demokratik Uygarlık" yaklaşımıyla birlikte şekillenen ve Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji ile komünalizm anlayışından önemli

ölçüde beslenen yeni paradigma, ilan edilen KCK Sözleşmesi ile daha kurumsal bir çerçeveye kavuşmuştur. Bu süreçte PKK, merkezi ulus-devlet modelini reddeden, yerel meclislere dayalı, adem-i merkeziyetçi ve devletsiz bir toplumsal örgütlenme anlayışına yöneldiğini ortaya koymuştur. Ancak bu dönüşüm sadece siyasal örgütlenme modeliyle sınırlı kalmamış; kadın, aile, otorite ve toplumsal ilişkilerin yeniden tanımlanmasını da içeren daha kapsamlı bir ideolojik dönüşüm projesine dönüşmüştür. Bu paradigmanın kurumsal çerçevesi, ilan edilen KCK Sözleşmesi ile daha görünür hale gelmiştir. Sözleşmede, "KCK'nın kurucusu ve önderi Abdullah Öcalan'dır. Ekolojiye ve cinsiyet özgürlüğüne dayalı demokrasinin felsefik, teorik ve stratejik kuramcısıdır" ifadelerine yer verilmekte ve Öcalan, yalnızca siyasal bir lider değil, aynı zamanda yeni paradigmanın teorik kurucusu olarak konumlandırılmaktadır (KCK Sözleşmesi, 2007: 9–13). Demokratik konfederalizmin "ekolojik toplum modelini" benimsediği belirtilirken, "toplumsal cinsiyet baskılarına çok yönlü karşı durulmasını ve bunun kadın özgürlük mücadelesi ile aşılmasını esas aldığı" vurgulanmaktadır (KCK Sözleşmesi, 2007: 2). Bu durum, kadın ve aile meselesinin yeni paradigma içerisinde ikincil bir reform alanı olarak değil; kurulmak istenen yeni toplum modelinin kurucu unsurlarından biri şeklinde tasarlandığını göstermektedir.

Bu çerçevede demokratik konfederalizm paradigması, kadın özgürlüğü ve aile ilişkilerinin dönüşümünü teorik bir tartışma alanında bırakmamış; farklı kurumsal mekanizmalar aracılığıyla toplumsal yaşam içinde görünür kılmaya çalışmıştır. Kadın temsili ve eşit katılım ilkesi, Kürt siyasal hareketi içerisinde geliştirilen örgütsel modellerin önemli unsurlarından biri hâline gelirken; kadın merkezleri, toplumsal cinsiyet odaklı sosyal politikalar ve kadın örgütlenmelerine yönelik uygulamalar aracılığıyla aile, kadın ve gündelik yaşam ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına dönük bir müdahale alanı oluşturulmuştur. Bu süreçte jineoloji yaklaşımı da kadın özgürlüğünü siyasal temsil meselesinin ötesinde, bilgi üretimi ve toplumsal yaşamın yeniden inşasıyla ilişkili daha kapsamlı bir dönüşüm perspektifi içinde değerlendirmiştir.

Parti tüzükleri, kadın özgürlüğü ve toplumsal cinsiyet eşitliği söyleminin kurumsallaştığı ilk alanlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Nitekim DEM Parti tüzüğünde partinin "erkek egemenliğini reddettiği" ve "her alanda ve düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele"yi esas aldığı açık biçimde belirtilmektedir (DEM Parti Tüzüğü, t.y.: 5). Aynı şekilde etnik kimlik, kültür, anadili, inanç, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim farklılıklarının eşitliğine dayalı bir toplumsal yaşam anlayışı savunulmaktadır (DEM Parti Tüzüğü, t.y.: 6). Bu yaklaşım, kadın özgürlüğü ve toplumsal cinsiyet meselesinin siyasal söylem düzeyinde bırakılmadığını; parti örgütlenmesi ve kurumsal kimliğin temel ilkeleri arasına yerleştirildiğini göstermektedir.

Bu dönüşüm, yerel yönetim pratiklerinde de görünür hâle gelmiştir. Kürt siyasal hareketinin etkili olduğu bazı belediyelerde kadın politikaları müdürlükleri, kadın dayanışma merkezleri ve toplumsal cinsiyet odaklı sosyal politikalar aracılığıyla kadın özgürlüğü perspektifinin gündelik yaşama taşınması hedeflenmiştir. Bununla birlikte kadın ve aile meselesine ilişkin yaklaşım, yerel uygulamalarda zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Nitekim 2024 yerel seçimleri sonrasında Batman Belediyesi örneğinde, önceki döneme ait kadın politikaları uygulamalarında yer alan aile merkezli söylem ve materyallere yönelik eleştirel değerlendirmeler kamuoyuna yansımıştır. Dönemin belediye başkanı Gülistan Sönük, belediyeyi devraldıklarında Kadın Politikaları Müdürlüğü bünyesinde evliliği ve aileyi merkeze alan söylemlerle karşılaştıklarını, bu yaklaşımın kadın özgürlüğü perspektifiyle uyumlu görülmediğini ifade etmiştir (Habertürk, 2024; Yeni Şafak, 2024). Buna karşılık aynı açıklamalar, aile kurumunun toplumsal konumu ve kadın politikalarıyla ilişkisi bakımından farklı siyasal çevrelerde eleştiri ve tartışmalara da konu olmuştur. Bu örnek, kadın ve aile meselesinin yerel yönetim pratiklerinde farklı yorumlara ve gerilim alanlarına açık olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Benzer biçimde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanı Serra Bucak'ın 2023 yılında yaptığı "Aile devletten sonra gelen en gerici kurumdur" paylaşımı da kamuoyunda geniş tartışmalara yol açmış ve aile kurumuna yönelik eleştirel yaklaşımın siyasal söylem düzeyindeki görünürlüğüne işaret eden örneklerden biri olarak değerlendirilmiştir (Bucak, 2023). Gelen tepkiler üzerine yaptığı açıklamalarda ise Bucak, söz konusu paylaşımın aile kurumunun tüm biçimlerine değil; kadın cinayetleri, çocuk istismarı ve patriyarkal tahakküm üreten ilişki biçimlerine yönelik bir eleştiri bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiş; "devletin dizayn ettiği", kadınların öldürüldüğü ve eşitsizlik üreten aile modeline karşı, kadınların ve çocukların eşit olduğu demokratik bir aile anlayışını savunduğunu belirtmiştir (Kepenek, 2024). Öte yandan 2024 yerel seçim sürecinde Bucak'ın kamuoyuna yansıyan bazı açıklamalarında yeni dönemin temel politika alanları arasında Kürt sorunu, barış politikaları, Kürt dili, toplumsal cinsiyet ve kadın siyaseti gibi başlıkların öne çıkarıldığı; LGBT bireylerin de toplumsal politika alanları içerisinde değerlendirildiği görülmektedir (Sabah, 2024). Bu örnekler, kadın ve aile meselesinin yerel yönetim pratiklerinde ve siyasal söylem düzeyinde farklı yorumlara ve gerilim alanlarına açık olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Kadın ve aile meselesine ilişkin bu yaklaşım, sadece yerel yönetim pratiklerinde değil, parlamenter siyaset düzeyinde de görünürlük kazanmakta-

dır. Nitekim TBMM'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında DEM Parti milletvekilleri tarafından kullanılan söylemde, aile merkezli politikaların kadınları ikincil ve bağımlı bir konuma ittiği yönünde eleştiriler dile getirilmiştir. DEM Parti İstanbul Milletvekili Kezban Konukçu Kaya, "aile kavramı" adı altında kadınların hedef alındığını ileri sürerek, kadınlara yönelik şiddetin bireysel değil yapısal bir mesele olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur. Benzer şekilde İstanbul Milletvekili Özgül Saki de raporlarda kullanılan dilin erkekleri "sorun çözücü", kadınları ise edilgen ve mağdur bir pozisyonda temsil ettiğini belirterek, mevcut aile politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından sorunlu bir çerçeve sunduğunu ifade etmiştir (TBMM, 2024). Öte yandan DEM Parti Kadın Meclisi'nin 2025 yılının "Aile Yılı" ilan edilmesine yönelik açıklamalarında da kadını yalnızca aile içindeki rolüyle tanımlayan politikaların reddedildiği; kadınların bağımsız bir siyasal ve toplumsal özne olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır (DEM Parti Kadın Meclisi, 2025). Bu örnekler, kadın ve aile meselesinin ideolojik yönelimler, yerel yönetim anlayışları ve kamusal politika tartışmalarıyla iç içe geçen siyasal bir mesele olduğunu göstermektedir.

Kadın özgürlüğü etrafında şekillenen tartışmalar, aile içerisindeki toplumsal ilişkilerin nasıl kurulduğu ve hangi değerler üzerinden yeniden üretildiği sorusuna odaklanmaktadır. Bu çerçevede geleneksel aile yapısı; kadınlık ve erkeklik rollerinin, otorite ilişkilerinin, namus anlayışının ve toplumsal aidiyet biçimlerinin üretildiği bir toplumsal alan olarak değerlendirilmektedir. Kadın özgürlüğü söylemi ise bu ilişkileri farklı ilkeler temelinde yeniden tanımlamayı amaçlamakta; kadın kimliğini aile içindeki geleneksel konumundan çıkararak bireysel özneleşme, siyasal katılım ve toplumsal eşitlik ekseninde yeniden kurmaktadır. Böylece aile etrafındaki tartışmalar, belirli aile pratiklerinin ötesine uzanarak hangi toplumsal ilişkilerin meşru kabul edileceği ve geleceğe hangi değerlerin aktarılacağı sorusu etrafında yoğunlaşmaktadır. Kadın hareketinin kullandığı sloganlar ve siyasal söylemler de bu yeniden tanımlama çabasının toplumsal düzeydeki görünür ifadeleri olarak değerlendirilebilir.

Farklı İdeolojiler, Benzer Müdahale Alanı: Kürt Ailesi Üzerinden Toplum Tasavvurları

Cumhuriyet modernleşmesi ile Kürt siyasal hareketi, tarihsel kökenleri, ideolojik yönelimleri ve tahayyül ettikleri toplum modelleri bakımından birbirinden oldukça farklı iki siyasal hattı temsil etmektedir. Bir tarafta merkezî ulus-devlet inşasını, ortak vatandaşlık anlayışını ve kültürel bütünleşmeyi

önceleyen bir modernleşme projesi; diğer tarafta ise hiyerarşik ilişkileri aşmayı, kadın özgürlüğünü merkeze alan yeni bir toplumsal düzen kurmayı hedefleyen devrimci bir dönüşüm söylemi bulunmaktadır. Bununla birlikte bütün farklılıklarına rağmen her iki yaklaşımın da Kürt ailesini kendiliğinden işleyen nötr bir toplumsal kurum olarak değerlendirmemesi dikkat çekicidir.

Cumhuriyet modernleşmesi açısından Kürt ailesi, geniş akrabalık ilişkilerinin ve geleneksel dayanışma ağlarının taşıyıcısı bir toplumsal yapı olmasının yanında, merkezî ulus-devlet inşasının önünde engel oluşturduğu düşünülen aşiret bağlarının, dinî otoritelerin ve yerel aidiyet biçimlerinin yeniden üretildiği bir zemin olarak değerlendirilmiştir. Erken Cumhuriyet'in batılılaşma ve çağdaşlaşma tahayyülünde köylülük, aşiret ilişkileri ve geleneksel toplumsal yapı geri kalmışlıkla ilişkilendirilmiş; yerel ve dinî sadakat biçimlerinin yerine daha seküler, merkezî ve ulusal aidiyetlerin inşa edilmesi hedeflenmiştir. Bu yönüyle mesele, güvenlik veya idarî kontrol kaygısının ötesine taşınarak daha kapsamlı bir toplumsal dönüşüm projesine dönüşmüştür. Bu süreçte Kürt ailesi, kültürel sürekliliğin ve etnik aidiyetin kuşaktan kuşağa aktarıldığı temel toplumsal zeminlerden biri olarak özel bir önem kazanmıştır. Çünkü dilin gündelik kullanımından tarihsel hafızaya, otorite ilişkilerinden aidiyet duygusuna kadar birçok unsur büyük ölçüde aile içinde yeniden üretilmekteydi. Bu nedenle iskân politikaları, yatılı okullar, eğitim kurumları, dil düzenlemeleri ve yeni kamusal mekânlar aracılığıyla aile içindeki kültürel aktarım süreçlerinin dönüştürülmesi hedeflenmiş; Kürt nüfusun daha kolay asimile edilmesi ve merkezî ulus-devlet tahayyülüne uygun biçimde bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu yönüyle aile, Cumhuriyet modernleşmesinde korunacak geleneksel bir kurumdan ziyade, yeni toplum düzeninin ihtiyaçlarına göre yeniden biçimlendirilmesi gereken stratejik bir müdahale alanı olarak anlam kazanmıştır.

Benzer biçimde Kürt siyasal hareketi içerisinde gelişen devrimci söylemler de geleneksel Kürt ailesini olduğu hâliyle korunması gereken doğal bir yapı olarak değerlendirmemiştir. Ancak burada müdahalenin yöneldiği sorun alanı farklılaşmaktadır. Cumhuriyet modernleşmesi açısından mesele, merkezî ulus-devlet projesiyle uyumsuz görülen yerel aidiyet biçimlerinin dönüştürülmesi iken; PKK söyleminde geleneksel aile, patriyarkal ilişkilerin, feodal otorite biçimlerinin ve kadın üzerindeki toplumsal tahakkümün yeniden üretildiği bir zemin olarak eleştirilmiştir. Bu nedenle mesele, aile yapısında sınırlı bir reform arayışının ötesine taşınmış; gündelik hayatın ritminden kadın–erkek ilişkilerine, geleneksel otorite biçimlerinden çocuk yetiştirme anlayışına kadar uzanan daha kapsamlı bir toplumsal dönüşüm projesine dönüşmüştür. Kadın özgürlüğü, jineoloji, eş başkanlık sistemi ve

gündelik yaşam ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine yönelik pratikler, bu dönüşüm arayışının somut yansımaları arasında yer almıştır. Bu yönüyle aile, yeni toplum modelinin kurucu unsurlarından biri olarak değerlendirilmiş; geleneksel Kürt toplumsallığının demokratik konfederalizm paradigmasına uygun biçimde yeniden şekillendirilmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte bu dönüşüm arayışı, özellikle dinî aidiyetler, geniş aile ilişkileri, aşiret bağları ve geleneksel toplumsal normların güçlü biçimde varlığını sürdürdüğü Kürt toplumunda zaman zaman belirgin gerilim alanları üretmiştir. Bu durum, tahayyül edilen ideolojik toplum modeli ile toplumsal gerçeklik arasındaki mesafenin her zaman kolay biçimde aşılmadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Bununla birlikte iki yaklaşım arasında yüzeysel benzerlikler üzerinden indirgemeci bir eşitleme kurmak da açıklayıcı olmayacaktır. Cumhuriyet modernleşmesi ile Kürt siyasal hareketi, Kürt ailesine müdahale etmiş olsalar da, bunu farklı toplum tasavvurları ve farklı siyasal hedefler doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet modernleşmesinde temel mesele, yerel aidiyetlerin daha merkezî ve ulusal bir vatandaşlık anlayışı içinde dönüştürülmesi iken; Kürt siyasal hareketinde dönüşüm arayışı, geleneksel hiyerarşik ilişkilerin aşılması ve yeni bir toplumsallığın inşası hedefi etrafında şekillenmiştir. Buna rağmen her iki yaklaşımın da aileyi kendiliğinden işleyen doğal bir kurum olarak görmemesi dikkat çekicidir. Aksine aile, geleceğin toplumunu kuracak yeni insanın yetiştiği, aidiyetlerin biçimlendiği ve toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlendiği stratejik bir müdahale alanı olarak değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede Kürt ailesinin son yüzyıldaki hikâyesi, doğrusal bir modernleşme veya geleneksel çözülme anlatısına bütünüyle sığmamaktadır. Aksine Kürt ailesi, farklı siyasal ve ideolojik toplum tasavvurlarının müdahale ettiği, yeniden tanımlamaya çalıştığı ve geleceğe ilişkin iddialarını üzerine kurduğu stratejik bir toplumsal zemin hâline gelmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi ile Kürt siyasal hareketi farklı yönelimlere sahip olsalar da, her iki yaklaşımın da aileyi geleceğin toplumunu kuracak yeni insanın yetiştiği temel toplumsallaşma alanlarından biri olarak değerlendirmesi, ortak bir müdahale mantığına işaret etmektedir.

Sonuç

Kürt ailesinin son yüzyıldaki dönüşümünü açıklamak, tek bir nedene indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir meseledir. Kentleşme, göç, eğitim düzeyindeki değişim, ekonomik dönüşüm, iletişim teknolojileri, modernleşmenin maddi dinamikleri ve siyasal çatışma süreçleri, aile yapısındaki değişimi

farklı biçimlerde etkilemiştir. Bu nedenle Kürt ailesindeki dönüşümü yalnız siyasal müdahaleler üzerinden açıklamak yeterli olmayacaktır.

Bununla birlikte bu çalışma, genelde arka planda kalan başka bir boyutu görünür kılmaya çalışmıştır: Cumhuriyet modernleşmesi ile Kürt siyasal hareketi, farklı ideolojik yönelimlere ve farklı toplum tasavvurlarına sahip olsalar da, Kürt ailesini kendiliğinden işleyen doğal bir kurum olarak değerlendirmemiş; geleceğin toplumunu kuracak yeni insanın yetiştiği stratejik bir toplumsal alan olarak görmüştür. Bir tarafta çağdaşlaşma, merkezîleşme ve uluslaşma hedefi; diğer tarafta kadın özgürlüğü, hiyerarşik ilişkilerin aşılması ve yeni bir toplumsallık arayışı bulunmasına rağmen, her iki yaklaşımın da aileyi dönüştürme isteği ortak bir müdahale mantığına işaret etmektedir.

Üstelik bu müdahaleler, teorik önermeler veya ideolojik söylemler düzeyinde kalmamıştır. Cumhuriyet modernleşmesinde iskân politikaları, yatılı eğitim kurumları, dil düzenlemeleri ve yeni kamusal alanların inşası aracılığıyla; Kürt siyasal hareketinde ise örgütsel disiplin, kadın politikaları, gündelik yaşam pratiklerinin yeniden düzenlenmesi ve alternatif toplumsallaşma biçimleri üzerinden aile yapısını dönüştürmeye dönük somut müdahaleler geliştirilmiştir. Bu süreçlerde ikna, eğitim, ideolojik yönlendirme ve zaman zaman doğrudan baskı ya da güç kullanımını içeren araçlar da devreye girmiştir. Dolayısıyla Kürt ailesinin son yüzyıldaki hikâyesi, yalnız toplumsal değişimin pasif bir sonucu değil; aynı zamanda farklı siyasal projelerin aktif biçimde müdahale ettiği ve yeniden biçimlendirmeye çalıştığı bir toplumsal mücadele alanı olarak da okunabilir.

Kaynakça

Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler, milliyetçiliğin yayılması ve kökleri* (İ. Savaşır, Çev.). Metis Yayınevi.

Arslan, S. (2015). Asimilasyon ve İskân Politikaları Bağlamında Yatılı İlköğretim Bölge Okulları (YİBO). *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, *12*, 139-151. https://izlik.org/JA54HR97ES

https://bianet.org/haber/dem-parti-diyarbakir-adayi-bucak-kadinlarin-oldurulmedigi-bir-aileyi-savunuyorum-292510

Bilici, M. V. (2026). Dilsel Merkez-Dışılaştırma, Anlatısal Kimlik ve Yaşlılığın Toplumsal Konumu: Türk Modernleşmesi Üzerinden Kuramsal Bir Tartışma. *Senectus*, *4*(1), 65-98. https://doi.org/10.26650/senectus.2026.4.1.1145

Billig, M. (2002) *Banal milliyetçilik,* (C.Şişkolar, Çev.). Gelenek Yayınevi.

Bookchin, M. (2015). *Geleceğin devrimi: Halk meclisleri ve doğrudan demokrasi*. Sümer Yayıncılık.

Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (2015). Yeniden üretim: Eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri (A. Sümer, L. Ünsaldı & Ö. Akkaya, Çev.). Heretik Yayıncılık.

Bucak, S. [@serrabucak]. (2023, 27 Ocak). *Aile devletten sonra gelen en gerici kurumdur!* [X gönderisi]. X. https://x.com/serrabucak/status/1618911185776283649

Çağlayan, E. (2014). *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da kimlik inşası*. (1923-1950). İletişim Yayınevi.

DEM Parti Tüzüğü. (t.y.). Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi tüzüğü. https://www.demparti.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/Parti%20metinleri/dem-parti-tuzuk.pdf

DEM Parti Kadın Meclisi. (2025, 10 Şubat). *Kadını özne olarak görmeyen politikayı reddediyoruz*. DEM Parti. https://www.demparti.org.tr/tr/kadin-meclisimiz-kadini-ozne-olarak-gormeyen-politikayi-reddediyoruz/20717/

Durkheim, E. (2013). *Toplumbilimin yöntem kuralları* (Ö. Ozankaya, Çev.). Cem Yayınevi.

Dündar, F. (2008). *Modern Türkiye'nin şifresi, İttihat ve Terakki'nin etnisite mühendisliği.* İletişim Yayınevi.

Foucault, M. (2019). *Güvenlik, toprak, nüfus: Collège de France dersleri (1977–1978)* (F. Taylan, Çev., 3. bs.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Habertürk. (2024). *Batman Belediyesi'nden Gülistan Sönük'ün aile ile ilgili sözlerine tepki*. https://www.haberturk.com/batman-haberleri/36303862-batman-belediyesinden-gulistan-sonukun-aile-ile-ilgili-sozlerine-tepki

Hallaq, W.B. (2019). *İmkânsız devlet* (A. Hikmet, Çev.). Babil Yayınevi.

Jongerden, J. (2015). *Türkiye'de iskân sorunu ve Kürtler* (M.Topal, Çev.). Vate Yayınevi.

Karataş, M. V. (2022). *Türk ulus kimliğinin oluşum sürecinde dâhil edilmeyen bir alt kimlik olarak Kürt kimliğinin tepkisel inşası* (Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Karataş, M. V. (2023). Kürt milliyetçilik hareketinde sol seçkinlerin ideolojik hegemonyası. *Tezkire*, (83), 91–115.

Kepenek, E. (2024, 29 Şubat). *DEM Parti Diyarbakır adayı Bucak: Kadınların öldürülmediği bir aileyi savunuyorum*. Bianet. https://bianet.org/haber/dem-parti-diyarbakir-adayi-bucak-kadinlarin-oldurulmedigi-bir-aileyi-savunuyorum

Koçak, C. (2007). *Türkiye'de Millî şef dönemi (1938–1945)* (Cilt 2). İletişim Yayınları.

Koma Civakên Kurdistan [KCK] Sözleşmesi. (2007). *Koma Civakên Kurdistan sözleşmesi.* https://theirwords.org/media/transfer/doc/tr_pkk_hpg_2005_17-e646b1929 5cb5bf24fc94e66e5de891b.pdf

Öcalan, A. (1992). *Kürdistan'da kadın ve aile*. Weşanên Serxwebûn.

Öcalan, A. (1993). *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*. Weşanen Serxwebun.

Öcalan, A. (2011). *Demokratik konfederalizm*. Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2024, 27 Kasım). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2025 yılı bütçesi Plan ve Bütçe Komisyonunda*. TBMM. https://www.tbmm.gov.tr/Haber/Detay?Id=dbc5416a-621c-4283-9304-019789cf4003

Sabah. (2024, 22 Mart). *DEM Diyarbakır adayı Bucak: "Ölünce beni yakın"*. Sabah. https://www.sabah.com.tr/gundem/2024/03/22/dem-diyarbakir-adayi-bucak-olunce-beni-yakin

Sertel, Z. (2001). *Hatırladıklarım*. Remzi Kitabevi.

Smith A. D. (1994). *Milli kimlik* (B.S. Şener Çev.). İletişim Yayınevi.

T.C. Resmi Gazete (1934 Haziran 21). İskân Kanunu. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf

Yeni Şafak. (2024). *DEM Partili Gülistan Sönük "Aile en kutsal değerdir" broşürlerini gördüğünde şok geçirmiş*. https://www.yenisafak.com/video-galeri/gundem/dem-partili-gulistan-sonuk-aile-en-kutsal-degerdir-brosurlerini-gordugunde-sok-gecirmis-4659289

Yeğen, M. (2012). *Müstakbel Türk'ten sözde vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler.* İletişim Yayınları.

Yuval-Davis, N. (1997). *Gender and nation.* SAGE Publications.